

Položaj žena u Osmanskom Carstvu

Pekarić, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:272534>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Studij Povijesti i Pedagogije

Petra Pekarić

Položaj žena u Osmanskom Carstvu

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Anđelko Vlašić

Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Studij Povijesti i Pedagogije

Petra Pekarić

Položaj žena u Osmanskom Carstvu

Završni rad

Znanstveno polje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijesti,
znanstvena grana hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: doc. dr. sc. Anđelko Vlašić

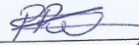
Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 10.9.2021,

 012230670
ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

O položaju žena u Osmanskom Carstvu nemoguće je govoriti bez analiziranja osmanskog harema, u kojem su žene imale velik utjecaj i moć. Najviše su svoju moć pokazale za vladavine sultana Ahmeda I., kada do izražaja dolazi njegova supruga, sultanija Kösem. Harem je premješten u palaču Topkapı u 17. stoljeću, a do tog je vremena palača bila mjesto gdje su sultani boravili tijekom dana i uglavnom su se ondje nalazile službene kancelarije. Stanovnici harema bili su *valide sultan*, odnosno majka sultana, konkubine, princeze, novopridošle robinje i eunusi koji su ih nadzirali. Robinje su se prodavale na Esir Pazaru, odnosno Trgu roblja, kamo su često stizale kao ratni plijen. Njihova je cijena ovisila o boji kože, godinama i o tome jesu li bile djevice. Često su ih kupovali bogati gospodari, a bilo je slučajeva kada su ih i seksualno iskorištavali. S druge strane, osmanske žene koje nisu bile dio osmanskog dvora živjele su teško. Brakovi su većinom bili unaprijed dogovoreni, a muškarci i žene stupali su u njih veoma mladi. Islam je bio naklonjeniji muškarcima jer su mogli oženiti četiri žene koje nisu morale biti muslimanke, a žene su se morale udati za muslimana. Mjesto gdje su se većinom okupljale, bili su hamami, javne kupelji, u kojima se razgovaralo i rasonodilo. Žene su cijeli svoj život provodile u kući, brinući se za djecu i čistoću te slušajući supruga. Po pitanju razvoda, žena je bila u težem položaju jer se nije mogla lako rastati od supruga. Odnos između muškaraca i žena u Osmanskom Carstvu bio je uvjetovan patrijarhatom, odnosno time što je muškarac bio glava obitelji, a žena je bila ta koja ga je morala slušati.

Ključne riječi: društveni položaj žena, Osmansko Carstvo, harem, ropstvo, brak, obitelj, rani novi vijek

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Harem kao institucija	2
2.1. Eunusi.....	3
2.2. Vladavina žena i sultanija Kösem	4
2.3. Sultanija Hürrem	6
3. Pitanje ropstva.....	8
4. Žene izvan harema	10
4.1. Hamami	11
4.2. Pravo žene na rad	11
5. Obitelj i brak	12
5.1. Očekivanja i prava žene u obitelji	12
5.2. Rastava	14
5.3. Žena i dom.....	15
5.4. Ženska odjeća.....	15
6. Zaključak.....	17
7. Literatura.....	18
8. Prilozi.....	20
9. Popis priloga	23

1. Uvod

Cilj ovoga završnog rada je pobliže prikazati položaj žena u Osmanskom Carstvu, kako na dvoru tako i izvan njega. Rad se većinom koncentrira na položaj žena na dvoru Carstva, te na položaj osmanskih žena u obitelji kao supruge i majke. Osmansko Carstvo predstavlja zanimljiv i složen predmet istraživanja, a jedna od stvari koja se svakako treba još istraživati jest upravo položaj žena. U radu se pokušava objasniti odnos prema robinjama i kako su dolazile na prostor Carstva te što je bilo važno kod njihove prodaje. Na samom početku je potrebno objasniti hijerarhiju harema, ulogu sultanija, eunuha i sultanovih konkubina. Svakako treba spomenuti sultane i sultanije koji su ostali zapamćeni po svom djelovanju vezanim uz harem, poglavito sultana Sulejmana I. koji će oženiti jednu od konkubina, sultaniju Hürrem. Nakon toga će biti riječi o položaju žena u obitelji i o njezinu odnosu sa suprugom. Što se tiče odnosa islamske religije prema muškarcima i ženama, budući da je muškarac mogao imati četiri žene (ukoliko je to htio), može se zaključiti da je islam bio naklonjeniji muškarcu. Muž i žena ulazili su u brak veoma mladi, a cilj je bio proširenje obitelji, i po mogućnosti rađanje što više sinova. Brakovi su bili velikim dijelom ugovoreni, te supružnici na to nisu imali pravo prigovarati. Iako su majke bile vezane za kćeri, san većine majki bio je rađanje sina. Ukoliko je željela razvod, osmanska žena teško ga je dobivala, muškarac je i u tom segmentu bio u prednosti. U obitelji je teško fizički radila. Muž je i sam često naporno radio ili bio u ratu, pa je na ženu padala odgovornost odgoja djece, brige o kući i svega vezanog uz kućanstvo. Muž je imao zadaću ekonomski se brinuti za nju, a ukoliko bi se dogodilo da je umro, udovica bi često bila udana za njegova brata. Ženina razonoda bili su hamami, gdje se odvijala snažna socijalizacija i upoznavanje s ostatkom društva. Žena je imala određena prava, mogla je izlaziti iz kuće, tražiti rastavu, ali se ipak od nje očekivalo da ne izlazi toliko iz kuće i ne pokazuje se u javnosti. Ipak, i muškarci i žene bili su žrtve snažnog patrijarhata, odnosno morali su živjeti po unaprijed određenim ulogama osmanskih muškaraca i žena.

2. Harem kao institucija

Službeno ime harema bilo je Harem-i Hümâyûn (Sultanski harem), te je on bio privatno mjesto osmanskog sultana. Na čelu harema nalazila se *valide sultan*, odnosno majka sultanija. Harem je uključivao i supruge i konkubine sultana. Postojala je nejednakost u haremu – one žene koje su bile ljepše i inteligentnije postale su sultanove odabranice – *ikbal*, odnosno s vremenom majke prinčeva i sultana – *haseki*, kako bi jednog dana postale i *valide sultan*.¹ *Valide* je bila odgovorna za održavanje mira i reda u cijelom haremu: bila je i vodič i učitelj svojemu sinu za pitanja državne politike. Postojala je vrlo jasna hijerarhija u haremu i one koje su bile dulje vremena u haremu bile su superiornije od pridošlica.² Konkubine za harem bile su pažljivo birane između ratnih zarobljenica ili su bile pronalazene na tržištima robova. Nakon dolaska na dvor živjele su zajedno u dvije velike sobe – Velika i Mala odaja i nazivale su se *acemi* (novakinje).³ Novakinja bi dobila novo, muslimansko ime koje je najčešće bilo povezano s njezinim izgledom ili osobnošću. Što se tiče brojčanog stanja, primjerice 1475. godine bilo je 400 robinja u osmanskome dvoru Topkapı i 250 u Starom dvoru. Dvor se sastojao od vanjskog i unutarnjeg dijela, koji su poznati po osmanskim nazivima *enderun* i *birun*. Svaka od robinja imala je svoju ulogu, koja je ovisila o njihovom statusu, dobi kao i okolnosti pod kojom su došle u harem. U kategoriju upraviteljica u haremu spadala je *kahya kadın*, odnosno domaćica harema pod čijim su nadzorom djevojke odrastale u vješte i profinjene žene, a skoro jednaka njoj bila je rizničarka koja je bila odgovorna za nadzor troškova harema, koji su bili vrlo visoki i komplicirani.⁴ Nadalje, postojale su robinje koje su bile zadužene za mlade prinčeve, njihov odgoj i naobrazbu. Odgojiteljice su izabirane među djevojkama koje su odgajane na dvoru. Bile su nazivane svojim imenom i riječju *hanım*, odnosno gospođa. Nisu nosile titulu sultanije koja je bila namijenjena samo za princeze carske krvi, kćeri sultana ili princa, odnosno sultanova sina. Službenice u haremu su, kao i paževi, primali dnevnu plaću i dodatak u odjeći, no svaki je odjel imao posebnu odoru. Kako su mladići iz unutrašnje službe dvora dobivali upravne funkcije u Vanjskoj službi, tako su i žene iz harema, od kojih su neke bile *ikbal*, nekada udavane za dvorjane ili druge činovnike.

¹ Ilber Ortaylı, *Osmanlije – posljednja imperija*. (Sarajevo: Biblioteka Dialogos, 2013), 91.

² Murat İyigün, *Lessons from the Ottoman harem* (Colorado: Harvard university, 2008), 6.

³ Halil İnalcık, *Osmansko carstvo: klasično doba 1300. - 1600.* (Zagreb: Srednja Europa, 2002), 106.

⁴ Lucija Bobanović, „Institucija harema na osmanskome dvoru”, *Ethnologica Dalmatica*, No.14 (2005): 128. Pristup ostvaren 21. IV. 2021., <https://hrcak.srce.hr/107768>.

No, bilo je i žena koje se nisu uspjele udati, tako da su one ostajale na dvoru te su mogle biti dijelom činovničke službe, primjerice dijelom nadzora nad haremom ili državnom blagajnom.

Žene su u haremu usvajale osmansku kulturu, jezik i glazbu, a one koje bi udajom izašle s dvora, širile su kulturu među narodom. *Kahya* ih je nadgledala i robinje su odrastale te postajale obrazovane, učile načela islama, stjecale vještine šivanja, vezenja, plesa i pjevanja.⁵ Sve do vremena sultana Sulejmana I. (1520. – 1566.) osmanski su sultani uzimali i kćeri stranih vladara za svoje zakonite žene.

Žene najvišeg ranga nazivale su se *usta*, odnosno majstorice, te bi njih sultan izabrao za svoju ljubavnicu i postajale bi njegove konkubine, nakon čega bi se odlikovale naslovom *odalik*.⁶ *Haseki*, robinja koja bi rodila sultanovo dijete, imala je posebne povlastice, ljubila je sultanovu ruku i imala je prednost pred svima drugima. Sve one trudile su se roditi princa i osigurati budućnost dinastije, pa je često dolazilo do sukoba. Sultanije nisu bile blagonaklone jedna prema drugoj i često su žestoko ratovale jer je svaka za svoga sina vidjela mjesto sultana, a samim tim i za sebe veću moć.

No, nije samo sultan ovisio o haremskim damama, nego i visoki dužnosnici. Zaposjedanje viših položaja se uglavnom događalo na njihovu inicijativu. Žene su i u političkim odlukama imale znatnu ulogu, iako za to nisu bile kvalificirane. Naime, njihovo je obrazovanje bilo usmjereno samo na izvršavanje obveza vezanih uz harem.

2.1. Eunusi

Svim je muškarcima, osim eunusima, bio zabranjen ulaz u harem. Oni eunusi koji su bili namijenjeni za rad na dvoru bili su pod nadzorom kalfe i lale, odnosno odgojiteljice harema i učitelja, koji su bili zaduženi za njihovu edukaciju. Spretniji i inteligentniji su bili cjenjeniji kod njihovih gospodarica koje bi ih onda uzele u svoju osobnu službu i vodile ih sa sobom na izlete.⁷ Eunusi su bili robovi ili ratni zarobljenici koji su bili kastrirani prije ulaska u pubertet. Prema načinu kastracije dijelili su se na tri skupine: *sandali* (njima su bili uklonjeni svi reproduktivni organi), oni su najčešće bili crnci: *eunusi* (njima je bilo uklonjeno spolovilo) i *semiviri* (njima su bili uklonjeni testisi, a reproduktivni organi bili su im oštećeni, uvijeni ili

⁵ Inalcik, *Osmansko carstvo: klasično doba 1300.-1600.*, 106.

⁶ Inalcik, *Osmansko carstvo: klasično doba 1300.-1600.*, 106.

⁷ Bobanović, „Institucija harema na osmanskom dvoru”, 133.

podvezani).⁸ Bijeli su eunusi uglavnom služili na dvoru, a većina je eunuha stigla na dvor kao poklon vezira ili begova.

2.2. Vladavina žena i sultanija Kösem

Pod pojmom *kadınlar saltanati*, odnosno vladavina žena, podrazumijeva se razdoblje većeg utjecaja harema u unutrašnjem i vanjskom političkom životu Osmanskog Carstva.⁹ Za vrijeme vladavine žena na dvoru se znalo rasipnički trošiti državne financije, što je rezultiralo pražnjenjem državne blagajne. S obzirom na to da je ženama bilo zabranjeno djelovati izvan harema, za svoje su poslove koristile osobne pratilje (*kire*) i one su obično bile Židovke. Kao njihove produžene ruke bavile su se ekonomskim, pa i političkim pitanjima. Razdoblje vladavine žena trajalo je od prve trećine 16. Do sredine 17. stoljeća, odnosno otprilike od 1533. pa sve do 1656. godine, a nazvano je tako zbog umanjenog utjecaja sultana i njegove nemoći da se nametne u rješavanju državnih poslova. Haremsko je osoblje postupno ulazilo u tijesne veze sa sultanovim bliskim suradnicima i nerijetko se donosilo odluke bez konzultiranja sultana. Sultanija Hürrem (1503. – 1558.) je na sultana Sulejmana I. imala ogroman utjecaj - zahvaljujući njoj je Rustem-paša Opuković jedan od samo devet velikih vezira Osmanskog Carstva koji se ponovno vraćao na mjesto velikog vezira nakon što bi prvotno bio uklonjen s tog položaja.¹⁰ Značajniji utjecaj žena dolazi do izražaja tijekom vladavine sultana Murata III. (1546. – 1595.). Praktički se od njegovog dolaska na vlast 1574. godine sve više vremena posvećuje haremu, a sve se manje brige posvećivalo državnim poslovima. Njegova majka sultanija Nur Banu (1525. – 1583.), rođena kao Cecilija Venier Baffo, bila je pripadnica grčko-venecijanske obitelji, a Osmanlije su je zarobili i odveli u Istanbul. Tijekom svoje vladavine održavala je korespondenciju s Katarinom Medici, talijanskom plemkinjom koja je bila udana za francuskog kralja Henrika II. (1547. – 1559.) pa je to period u kojem su odnosi između francuskoga i osmanskog dvora bili vrlo dobri. Ovo je, također, period u kojem raste moć crnih eunuha. Mladi su sultani obično bili u sjeni, jer je

⁸ The Ottoman harem, pristup ostvaren 22. IV. 2021., <https://www.allaboutturkey.com/harem.html>.

⁹ Milorad Pavić, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: od pada Carigrada do Svištovskog mira* (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2014), 109.

¹⁰ Milorad Pavić, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: od pada Carigrada do Svištovskog mira*, 110.

prava vlast bila u rukama majke sultanije, velikog vezira i svih onih koji podržavaju *valide sultan*.¹¹

Sultanija koja je veoma značajna za ovo razdoblje jest sultanija Kösem (1623. – 1648.), supruga sultana Ahmeda I. (1603. – 1617.). U doba Muratovih nasljednika, ženski sultanat doseže vrhunac, dok su vladari Mehmed III. (1595. – 1603.), Ahmed I. (1603. – 1617.) i Mustafa I. (1617. – 1618.) uglavnom ostajali u haremima, jer su bili nesposobni i nepripremljeni za sudjelovanje u državnim poslovima. U doba sultanije Kösem stranke devširme i harema udružuju se kako bi postigle zajedničke ciljeve. Stranka devširme je naziv za skupinu kojoj su pripadali janjičari. Devširma je način popunjavanja janjičarskih jedinica kupljenjem kršćanske djece u Osmanskome Carstvu, a još se naziva i danak u krvi.¹² Vlast stranke devširme ili žena nije bila loša sama po sebi, međutim, političke su stranke uglavnom uspostavljene kako bi služile interesima svojih članova, a primarni ciljevi političke borbe bili su stjecanje dužnosti i državnih probitaka, koji su korišteni u političke i osobne svrhe, a ne radi blagostanja države.¹³ Tijekom prva dva stoljeća osmanske vladavine harem je bio relativno neorganiziran i jednostavno strukturiran, ali kad se Carstvo proširilo, ustroj harema postajao je sve zamršeniji. Kösemin sin, Murat IV. (1632. – 1640.) pokazao se kao energičan vladar, sposoban i spreman provesti potrebne reforme. U početku je bio samo igračka u rukama svoje majke, ali to se s vremenom mijenja. Ona će od 1623. godine, kao zvanična regentica tijekom vladavine svog maloljetnog sina, iza zavjese voditi sastanke Divana, odnosno sastanke Carskog vijeća.¹⁴ Murat je u trenutku dolaska na tron imao 11 godina i bio najmlađi sultan koji je došao na prijestolje. Janjičari su u to vrijeme nastavljali sa samovoljom i kontrolom, pa je Murat prvih devet godina svoje vladavine bio tek puki promatrač događaja. Kösem je svojim utjecajem bila zaslužna za ubojstvo vezira Kara Mustafe Kemankeša.¹⁵ Kada je na prijestolje došao njezin drugi sin Ibrahim (1640. – 1648.), bit će upletena u dvorske intrige oko smjena sultanovih najbližih suradnika. Sprega s janjičarima pomogla joj je da se kao sultanova baka nametne ispred majke sultanije Turhan Hatice 1648. godine, dok kao sultan bude vladao Mehmed IV. Ipak, Turhan (1627. – 1683.) je odnijela prevagu, te je vjerojatno prema njezinu nalogu Kösem i ubijena. Nakon što Köprülü dođe na čelo države, razdoblje vladavine žena prestaje. Ovo razdoblje nije bilo tek

¹¹ Bobanović, „Institucija harema na osmanskome dvoru”, 130.

¹² „Devširme”. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14894> (13. VI. 2021.)

¹³ Skupina autora. *Povijest 9: Počeci novog doba - 16. stoljeće* (Zagreb: Europapress holding, 2008), 475.

¹⁴ Pavić, *Jugoistočna Europa pod osmanskome vlašću: od pada Carigrada do Svištovskog mira*, 109.

¹⁵ Pavić, *Jugoistočna Europa pod osmanskome vlašću: od pada Carigrada do Svištovskog mira*, 202.

razdoblje smanjenja funkcionalnosti i prestiža Osmanskog Carstva, nego je donijelo i određeni napredak Osmanskome Carstvu, pa su tako postojale sultanije i princeze koje su podizale džamije i građevine.

Nakon dolaska na vlast obitelji Köprülü haremske žene u Osmanskom Carstvu nikad više nisu stekle ni približno onoliki utjecaj kakav su imale u 16. i 17. stoljeću. Odvijala se dekadencija brojnih institucija, ponajprije ona velikog vezira.¹⁶ Mehmed-paša, prvi član obitelji Köprülü koji je došao na položaj velikog vezira, prionuo je reformiranju sustava slijedeći put sultana Murata IV., jednako strogo i odlučno. Prihodi su odlazili u državnu riznicu, a ukinute su i nepotrebne službe. Doći će do potpune promjene centara moći unutar osmanske države.

2.3. Sultanija Hürrem

Kao što je bilo riječi u prethodnom poglavlju, majke vladajućih sultana, *valide*, počele su igrati važnu ulogu u sudbini sultanske vlasti. Harem je bio dio dvora potpuno rezerviran za sultanove žene i obitelj, činio je dvor unutar dvora te je bio privatno mjesto u koje je strancima bio zabranjen pristup.¹⁷

U razdoblju između 1574. i 1687. godine, na dvoru će prevladavati utjecaj *valide sultan*. Sve do vremena Sulejmana Veličanstvenog osmanski su sultani uzimali i kćeri stranih vladara za svoje zakonite žene. Vladavina Sulejmana Zakonodavca ili Veličanstvenog je najvažnija i najznačajnija u povijesti Osmanskog Carstva.¹⁸ Situacija u Carstvu se u potpunosti mijenja onog trenutka kad na dvor dolazi Rokselana, rutenijska robinja.

Sultanija Hürrem je podrijetlom bila iz Rutenije, današnje zapadne Ukrajine pa su je zbog toga zapadnoeuropski promatrači prozvali Rokselanom, ili kraće: Rosom.¹⁹ Iako su je francuski pisci pokušali prisvojiti za svoj narod, kao Francuskinju, to ipak nije bilo tako. U harem Sulejmana Veličanstvenog dolazi negdje između 1517. – 1520. godine, a nakon što je privukla njegovu pozornost, brzo se uspela do mjesta miljenice, odnosno zamijenila je Mahidevran Gülbahar. Mahidevran je bila Čerkeskinja i majka princa Mustafe (1515. – 1553.), a upravo su Čerkeskinje bile poznate i na cijeni zbog svoje ljepote. No, Sulejmanova

¹⁶ Pavić, *Jugoistočna Europa pod osmanskom vlašću: od pada Carigrada do Svištovskog mira*, 109.

¹⁷ Inalcik, *Osmansko carstvo: klasično doba 1300.-1600.*, 106.

¹⁸ Joseph von Hammer, *Historija Turskog / Osmanskog Carstva* (Zagreb: Nerkez Smailagić, 1979), 340.

¹⁹ Hrvoje Gračanin, *Slavne povijesne ličnosti - od starog do novog vijeka* (Zagreb: Meridijani, 2015), 94.

ljubav prema Hürrem je već za njegova života postala legendarna, a s vremenom su pronalazeni različiti razlozi da bi se objasnilo Hürremino ovladavanje Sulejmanom: njezina ljepota, vesela narav i ljupkost, dražestan osmijeh i zarazan smijeh, bezobzirni pragmatizam i politički genij, manipulativna i opaka ćud, glazbeni dar, pa čak i čaranje te opasni napici.²⁰ U narodu su je čak nazivali i *cadı*, vještica. Hürrem je vjerojatno zbog svojih tjelesnih draži i karaktera dobila to ime, jer Hürrem znači Radosna ili Nasmijana. Kako se navodi u nekima od izvora, bila je Sulejmanova velika ljubav, prijateljica i partnerica. Ona mu je bila potpora te je ublažavala njegove strahove i brige. Obuzetost njome posvjedočuju i ljubavna pisma koja joj je pisao. Među najupečatljivijim su ovi dijelovi - „Prijestolje moje samotne izbe, blago moje, ljubavi moja, mjesečino moja. Najiskrenija moja prijateljico, pouzdanico moja, samo moje biće, sultanijo moja, jedna i jedina ljubavi moja. Najljepša od ljepotica... Proljeće moje, ljubavi moja vesela lica, danje svjetlo moje, dušo moja, nasmijana latico... Biljko moja, mило moje, ružo moja, na ovom svijetu jedina me ti ne ojađuješ.”²¹

Kad govorimo o Hürrem, neizostavno je spomenuti da je Sulejman prekršio više osmanskih tradicija. Naime, staro haremsko načelo je nalagalo da svaka od priležnica smije sultanu roditi samo jednog sina, no Hürrem ih je na svijet donijela petoricu: Mehmeda (1521. – 1543.), Abdulaha (1523. – 1525.), Selima (1524. – 1574.), Bajazida (1525. – 1561.) i Džihangira (1531. – 1553.) te kćer Mihrimah (1522. – 1578.). Iako se sultani već dugo vremena prije Sulejmanove vladavine nisu ženili, a s priležnicama nikada do tada, Sulejman je oženio Hürrem 1533. ili 1534. godine u veličanstvenoj ceremoniji. Neki autori navode da se sultan, oženivši se njome, prestao zanimati za druge žene. Njegov brak s njom je uznemirio javnost zbog toga što to nije bilo u skladu s tradicijom, jer je ona bila konkubina.²² Nadalje, bio je običaj da sultanova žena pođe sa sinom u neku od osmanskih pokrajina kad bi on dorastao za namjesnikovanje pokrajinom, a na dvor bi se vratila tek kao *valide sultan*. To je napravila i Mahidevran Gülbahar, koja je s princom Mustafom otišla u Amasyu, gdje je on postavljen za namjesnika. No, Hürrem je bilo dopušteno da ostane s najmlađim sinom, Džihangirom, čak i nakon što su joj trojica starijih sinova otišla u dodijeljene im sandžake.

Hürrem je pokazivala veliku vještinu vladanja, uspješno je uklanjala svoje suparnike jednog za drugim i uzdizala je svoje favorite, a njezinom je spletkom 1553. godine bio ubijen i sam sultanov sin Mustafa. Mahidevran je nakon smrti sina Mustafe poslana u Bursu gdje je bio

²⁰ Gračanin, *Slavne povijesne ličnosti od starog do novog vijeka*, 92.

²¹ Gračanin, *Slavne povijesne ličnosti od starog do novog vijeka*, 93.

²² Leslie Pierce, *The Imperial harem, Women and Sovereignty in the late Ottoman Empire* (New York: Oxford University Press, 1993), 28.

njegov grob. Umrla je 1581. i pokopana je zajedno s njim. Hürrem je umrla u travnju 1558. te je Sulejman bio neutješan. Od tada se zapravo ukazuju znakovi krize, a stalni su ratovi iscrpljivali državnu riznicu. Njezinu je ulogu zamijenila Mihrimah, koja je svog oca, izvještavala o događajima u Istanbulu dok je on boravio izvan prijestolnice. Sulejman je umro 6. rujna 1566. i pokopan je u Sulejmanovoj džamiji u Istanbulu pokraj svoje supruge, Hürrem.

3. Pitanje ropstva

Robovi u Osmanskom Carstvu bili su dio gospodarstva i društva Carstva. Bili su čuvari, glazbenici, eunusi, priležnice vlasnicima ili odgojiteljice. Ženske robinje tretirale su se kao manje vrijedne. Robovima su postajali pripadnici raznih naroda. Najviše ih je bilo bijele boje kože, i to s Bliskog Istoka, Azije i Mediterana. Po šerijatskom zakonu niti jedna rasa i etnička skupina nije isključena od porobljavanja.²³ Ukoliko je netko htio imati roba, morao je imati dovoljno ekonomskih sredstava za njegovo izdržavanje. Rasa, odnosno boja kože, bila je važna za život i društvena očekivanja. Čin posjedovanja robova davao je osjećaj ekonomske i materijalne snage.

Robovi su imali pravo potužiti se i tražiti da ih se proda kod drugog vlasnika, ali se postavlja pitanje koliki broj njih se uopće i mogao potužiti. Stanovita emancipacija događa se u 15. stoljeću – kad sultan Mehmed II. osvaja Istanbul i daje pravo Bizantincima da zasluže svoju slobodu u roku od pet godina.

Subsaharski muškarci i žene uglavnom su prodavani puno jeftinije negoli Europljani. Esir Pazarı je bio mjesto na koje bi se dovelo buduće robove, te su bili poredani po boji kože, rasi, dobi i svojim mogućnostima. Bio je blizu Kapalıçarşı, odnosno Pokrivene tržnice, koja se nalazila u Istanbulu. Najveći broj robova stigli su u Istanbul kao ratni zarobljenici. Što se tiče cijena, one su bile vrlo visoke. Zanimljivo je istaknuti kako je jedno vrijeme najskuplji rob bio muški, i njegova je cijena bila 48.000 akči.²⁴ Djevice su bile izuzetno skupe. Najcjenjeniji vlasnici robova bili su članovi vezirske elite i pripadnici vojne administracije.

²³ Madeline C. Zilfi, *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire* (New York: Cambridge University Press, 2010), 104.

²⁴ Madeline C. Zilfi, *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, 189.

Ženske robinje nazivale su se *cariye*. Po islamskome zakonu, muški vlasnik ženskih robinja imao je pravo i na seksualni pristup robinjama, osim ako nisu bile udane za nekoga, ali svaka neudana ženska robinja bila je i potencijalna konkubina.²⁵ Često se znalo dogoditi da robinja ostane trudna, pa je priznavanje očinstva od strane vlasnika robinje bilo od velike važnosti, kako za robinju i dijete, tako i za slobodnu ženu. Ukoliko bi se dogodilo da otac djeteta nije sam vlasnik, on je odlučivao hoće li se trudna robinja udati za oca djeteta ili neće. Ipak, ona i njeno dijete bili su u vlasništvu njezina gospodara. Majke se nisu mogle osloboditi ropstva, niti su mogle biti uz svoju djecu. U suprotnosti s time, slobodne su žene, bilo da su bile udane, rastavljene ili slobodne, mogle biti sa svojom djecom. Vlasnik je imao pravo udati robinju za koga god je htio, a mogao ju je ostaviti i kod sebe. A ukoliko nađe supruga za robinju, njezino je dijete ostajalo u prvoj obitelji. Postojale su robinje koje su se uspjele izdići iznad ostalih, te su one nadzirale rad ostalih robinja u toj obitelji.

U 17. je stoljeću moćna obitelj Köprülü bila poznata po tome što je oslobođene robove postavljala na visoke državničke položaje.²⁶ Tako je poznat slučaj Abaza Siyavuş-paše, koji je postao veliki vezir i oženio kćer Mehmed-paše Köprülüa. Bilo je slučajeva u kojima su se oslobođeni robovi vjenčavali s pripadnicima srednje klase, ali ne zna se točan broj. Ono što je ipak bilo najčešće bio je brak između vlasnika i robinje. Ako je trebalo doći do braka, vlasnik je morao omogućiti vjenčani dar svojoj budućoj supruzi, odnosno *mehr*, koji je po zakonu bio njezino vlasništvo.

Što su se više asimilirali u osmanski i islamski identitet, robovi su doživljavali manje diskriminacije i više zaštite. Sultanski crni eunusi, koji su bili jedni od najbogatijih figura između 16. i 19. stoljeća, bili su tretirani s velikom uljudnošću.²⁷

Kroz osmansku se povijest razlikuju položaji muških i ženskih robova. Ovo se uglavnom odnosi na seksualno iskorištavanje, a vrijednost robinje je veoma ovisila o njezinom izgledu. Ukoliko je vlasnik htio, ona je mogla biti i njegov seksualni partner. Dakako, postojalo je slučajeva i gdje su muški robovi bili seksualni partneri svojim gospodaricama. Za mnoge je robove njihova izloženost i poniženost prestajala ukoliko bi postali slobodni, ili ako bi ih se smjestilo u kuće.

²⁵ Pierce, *The Imperial harem, Women and Sovereignty in the late Ottoman Empire*, 28.

²⁶ Zilfi, *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, 134.

²⁷ Zilfi, *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, 216.

4. Žene izvan harema

Što se tiče žena koje su živjele izvan zidina palače, postoji mnogo izvora koji o njima pišu. Za neke se žene zna da su svojevolaro, ili pod prinudom, ušle na osmansko područje ili ga napustile. Postoje indicije da je osmanska žena veći dio vremena provodila zatvorena u kući, da je bila ugnjetavana, neobrazovana, da nije mogla ništa posjedovati, da nije imala prava izabrati partnera, da je bila poput imovine koju su njezini roditelji prodavali.²⁸ Mnogi se istraživači u posljednjim desetljećima počinju okretati ovoj temi: njihova djela stavljaju ulogu žene u političku, ekonomsku, socijalnu ulogu i kulturni život te nastoje promijeniti postojeće stereotipe. Treba reći kako se smatra da su žene bile pasivne, no više je ta pasivnost bila nametnuta, nego li su one zaista bile takve.²⁹ Žena je imala pravo na svoju imovinu koju je mogla slobodno koristiti, a za vrijeme trajanja klasičnog perioda osmanske povijesti mogla ju je stjecati na četiri načina: nasljeđem, poklonima, udajom ili vlastitim radom. Žene su imale pravo na dio muževih prihoda ili prihoda svojih očeva i braće. Čak i onda kad je raspolagala velikim materijalnim sredstvima, otac (muž) je imao potpunu materijalnu odgovornost za zbrinjavanje supruge, odnosno kćerke, a žena je mogla raspolagati imovinom kako je htjela. Bilo je žena koje su radile kao sluškinje u kućanstvima osmanskih gospodara ili gospodarica, ili su imale koristi od utemeljenja kakve zaklade. Neke oslobođene robinje uzdigle su se do vrlo visokih društvenih položaja. Postoje zapisi da su dame iz istanbulskog visokog društva početkom 16. stoljeća jedne drugima odlazile u duge posjete, a to je bilo lakše onima koje nisu živjele u sultanovoj palači i nisu bile podvrgnute strogoj etikeciji.³⁰ Često su se znale sastajati i u kupeljima.

²⁸ Dragana Amedoski, *Osmanska žena na centralnom Balkanu između stereotipa i stvarnosti* (Beograd: Istorijski institut, 2018), 120.

²⁹ Iris Agmon, *Family and Court – Legal Culture and Modernity in late Ottoman Palestine* (New York: Syracuse University Press, 2006), 27.

³⁰ Suraiya Faroqhi, *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu* (Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2009), 141.

4.1. Hamami

Hamami, odnosno kupelji, važni su za tematiku osmanskih žena jer je to bilo jedno od najvažnijih mjesta gdje su se susretale. U hamamu je dolazilo do susreta i komunikacije; mogle su se birati mladenke za sinove ili braću; mladenke su se prale prije vjenčanja, a bebe 40 dana nakon rođenja.³¹ Hamam je bio mjesto razgovora, ogovaranja i izmjenjivanja mišljenja.

Sultan Mehmed II. (1444. – 1446.; 1451. – 1481.) imao je namjeru izgraditi što više hamama kako bi Konstantinopol bio ljepši i bolji za stanovnike. U skladu s tim, osmanski putopisac Evliya Çelebi kaže kako je postojalo ukupno 14.536 hamama koji su bili privatni i pripadali vezirima ili bogatašima.

Hamam je imao i religijsku važnost jer je čistoća jedan od najbitnijih elemenata osmanskog društva. Poznati su Osmanlije govorili kako čistoća dolazi iz vjere. Odlazak u hamame služio je za pregledavanje budućih mladenki: gledalo se i njihovo tijelo i način ponašanja. Mladike se, također, tamo kupalo – *gelin hamam*.³² Na kupanju su prisustvovali obje obitelji, rođaci, pa čak i poneki susjedi, pjevale su se pjesme i objedovalo se. Muški i ženski hamami bili su odvojeni, ali su dječaci išli s majkama do određene dobi: to je bilo uvjetovano isključivo izgledom i razvijenošću dječaka. U hamamu je bilo puno zaposlenih, koji su vodili brigu o tome da svi koji borave u tom prostoru budu zdravi. Na puno je načina hamam reflektirao socijalne razlike, politička uvjerenja, a služio je ponajviše kao sredstvo neizostavne socijalizacije.

4.2. Pravo žene na rad

Tkanje i vez bili su najrasprostranjenija zanimanja. Tekstilna industrija i trgovina tekstilnim proizvodima bili su temelj osmanske ekonomije.³³ Žene iz nižih slojeva su, uglavnom, na lokalnim trgovima i pazarima prodavale svoje rukotvorine: na taj su način pridonosile kućnom budžetu, a kod udovice je to bio praktički jedini izvor prihoda.

³¹ Ebru Boyar, *A social history of Ottoman Istanbul* (New York: Cambridge University Press, 2010), 249.

³² Boyar, *A social history of Ottoman Istanbul*, 250.

³³ Amedoski, *Osmanska žena na centralnom Balkanu između stereotipa i stvarnosti*, 130.

Siromašne su žene mogle raditi kao pralje, pekarice, krčmarice ili sluškinje. Popisi ostavština žena iz 18. stoljeća pokazuju da su neke žene posjedovale velike količine skupih tkanina, pa se iz toga može pretpostaviti kako su se bavile trgovinom. Žene koje su posjedovale nepokretnu imovinu su je najčešće ustupale drugim ljudima uz određenu naknadu, a one koje to ipak nisu uspjele odlučile su se na prodaju.

5. Obitelj i brak

Obitelj je bila temelj osmanskog društva. Za državu je obitelj najbitnija osnova koja omogućava reproduciranje stanovništva, ali je i ta koja oporezuje kako bi se namaknula sredstva za državnu blagajnu.³⁴ U 19. stoljeću obitelj čini i temelj za regrutiranje vojske, *ahz-i asker*. Prilikom stupanja u brak morao je postojati bračni ugovor koji je bio preduvjet za valjanost istog, te se trebao sklopiti sporazum obje strane.³⁵ Ugovor je mogao regulirati razne aspekte života, čak i odrediti osnovu za razvod, ali srž je bio *mehr*, vjenčani dar. *Mehr* se sastojao od dva dijela: jedan je bio mladenkin, a drugi će dobiti ili u slučaju smrti supruga ili u slučaju razvoda. U slučaju da dara nije bilo, brak ne bi bio valjan. Poklon bi najčešće bio stoka ili zemlja, a mladenka je davala čarape, košulje ili maramice koje je isplela sama. Za obitelj je još važno ponovo spomenuti da je poligamija bila dozvoljena: muškarac je mogao imati četiri supruge, ali samo ukoliko ih je mogao i izdržavati, ali bilo je dopušteno imati konkubine i robinje.³⁶ Brak je većinom bio sklopljen kad su muškarci imali između 16 i 22 godine, a žene između 14 i 18 godina. Brak je sklapao *imam*, odnosno osoba koja vodi muslimane u molitvi, ali samo uz kadijino dopuštenje. No ipak, bilo je i onih koji se nisu uspjeli udati i oženiti, tako da su oni ostajali živjeti sa svojim obiteljima.

5.1. Očekivanja i prava žene u obitelji

Prema Kuranu, primarna dužnost žene je biološka reprodukcija, odgoj djece te pružanje podrške mužu. Islam je podrazumijevao da žena stvara život u kućnom prostoru, dok u

³⁴ Ilber Ortayli, *Drugačije razumijevanje Osmanlija* (Sarajevo: Biblioteka Dialogos, 2009), 46.

³⁵ Amila Buturović, *Women in the Ottoman Balkans* (New York: I.B. Tauris, 2007), 156.

³⁶ Buturović, *Women in the Ottoman Balkans*, 157.

javnom životu nije trebala biti prisutna.³⁷ S obzirom na to da je biološka reprodukcija bila izuzetno važna, nevinost je nekad mnogo značila. Treba istaknuti i to da je muž, ako je žena bila neplodna odnosno nije mogla roditi dijete, muž je imao pravo rastati se od nje. U privatnom životu žena se pokoravala autoritetu, odnosno mužu i ostalim starijim muškim članovima, koji su joj trebali pružiti ugodnu i sigurnu atmosferu. Za ženu nije bilo ničeg važnijeg nego da rodi sina, iako su voljele kćeri jer su s njima ostajale prisne.³⁸ Što se tiče preljuba, određivale su se stroge kazne. Postoji podatak kako je jedna žena kamenovana 1680. godine zbog prijevare supruga.

Žene bi ulaskom u pubertet postajale punopravne podanice Carstva: mogle su se potužiti kadiji na svaku nepravdu koja bi im bila nanesena, ali su i njih drugi mogli tužiti ili sudski goniti. Brakove su ugovarali roditelji, premda su mladići katkad mogli izbjeći takve pogodbe ako im nisu bile po volji, i to tako što bi se odselili.³⁹ Mlade djevojke i žene imale su manje mogućnosti. Kako je već rečeno, prema vjerskom zakonu, musliman se mogao oženiti ženom druge vjere, ali obratan slučaj nije bio dopušten. Djeca rođena u mješovitim brakovima bila su smatrana muslimanima, i takvi su brakovi bili uobičajeni. Brak je često bio sklopljen samo iz interesa, a kadije su često zatvarali oči pred nekim nepravilnostima, kako bi imali veći prihod. Šerijatsko vjenčanje bilo je uvjet za brak, odnosno sklapanje braka u skladu s islamskim propisima. Sin je obično dovodio ženu svojoj roditeljskoj kući jer su bili previše siromašni da bi on imao vlastito imanje. Za mladu je odlazak u muževo kućanstvo bio poteškoća, stupala je u svekrovo domaćinstvo kao *gelin*, nešto nalik šegrtu.⁴⁰ Imala je nove odgovornosti i jako puno posla, a moć svekrve je bila velika. Još je važno nadodati kako su se u slučaju smrti supruga žene često preudavale, a to je čak bilo i poželjno. Bilo je slučajeva u kojima su se žene udavale za svoje šogore, odnosno braću svojih muževa, ne bi li se netko brinuo za njih. Ako nije bila u stanju udati se ponovno, morala je naći način da zaradi novac, a mogućnosti su bile ograničene. Neke žene, a vjerojatno one koje su živjele u trgovačkim sredinama, čak bi se počinjale baviti trgovinom i nekad su ulagale sav novac koji su imale. A ukoliko nisu imale dovoljno kapitala da postanu trgovkinje, morale su fizički raditi.

³⁷ Amedoski, *Osmanska žena na centralnom Balkanu između stereotipa i stvarnosti*, 121.

³⁸ Godfrey Goodwin, *Privatni svet osmanskih žena* (Beograd: Geopoetika, 2015), 85.

³⁹ Faroqhi, *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu*, 134.

⁴⁰ Goodwin, *Privatni svet osmanskih žena*, 74.

5.2. Rastava

Muškarac se mogao u svakom trenutku jednostrano i bez obrazloženja rastati od svoje supruge, a neki su brakovi bili razvrgnuti i na ženin zahtjev. Ukoliko je brak razvrgnut na zahtjev supruge, žena je imala pravo na iznos koji je bio ugovoren pri sklapanju braka i na tromjesečno uzdržavanje.⁴¹ Žene su morale puno više raditi na tome da dobiju rastavu i dokazivati svoja prava. Dva su načina na koja je mogla biti provedena rastava koju je zatražio suprug. *Talak bain* je brak raskinut nakon izjave supruge, a *talak selase* je suprugova želja za razvodom izgovorena tri puta, ili istovremeno ili tijekom nekih intervala. Postojao je i uvjetni razvod, u kojem bi muž podnio određene uvjete i došlo bi do rastave ukoliko žena to ne bi ispunila. Prorok Muhamed je uveo period od tri mjeseca, odnosno *idet (idda)*, period bez menstruacije za slučaj da je žena ostala u drugom stanju. Ako bi se pokazalo da je trudna, muž je mogao izdržavati ženu dok se dijete ne bi rodilo, a dozvoljavalo mu se da je u tom periodu vrati kući roditeljima. Žena se mogla rastati od supruge samo pred sudom i to uslijed nekoliko razloga: odsutnost, neplodnost, ludilo, guba, ukoliko je muž vodio nemoralan život i nju tjerao na isti, te sprječavanje vjerskih obreda.⁴² Ono što su najčešće govorili je bilo to da nije bilo povezanosti, razumijevanja te da su se često svađali. Također, ako muž da riječ da više neće konzumirati alkohol, ako se zarekne da će je „pustiti” i potom ne održi riječ, žena ima pravo sama tražiti razvod.⁴³

Suprugova je volja bila presudna u razvodima, a često i njegov hir. Žene su od kadija dobivale zaštitu, a posebice u slučaju ako su bile zlostavljane. Mogle su doći u sudnicu, mogle su tražiti svoju djecu te su mogle prijaviti seksualni napad ili uvredu.⁴⁴ Iako je žena mogla doći na sud i žaliti se, treba reći kako je islamska pravna praksa ipak poticala ideal povučene žene, u skladu s tvrdnjom da bi njezino preveliko pokazivanje u javnosti ugrožavalo ugled obitelji.

Žene su se često odricale svojih materijalnih prava da bi dobile starateljstvo nad djecom. Što se tiče skrbništva, žena je dobivala starateljstvo nad kćerima do devet godina, a nad sinovima do sedam godina.

⁴¹ Faroqhi, *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu*, 135.

⁴² Buturović, *Women in the Ottoman Balkans*, 158.

⁴³ Ortayli, *Drugačije razumijevanje Osmanlija*, 55.

⁴⁴ Buturović, *Women in the Ottoman Balkans*, 251.

5.3. Žena i dom

Što god muškarac radio, žena se starala o obitelji, i radila bi vrlo naporno. Kuća je bila ženin svemir, brinula se o čistoći u kući. Kako su često muževi bili odsutni, što zbog rata, što zbog poslova, sva je odgovornost bila na majkama. Živjele su u teškom siromaštvu u slučaju da je dolazilo do pustošenja usjeva i u slučaju iscrpljenih sredstava za život, a obitelji bi to lišilo osnovnih potreptina i oslabilo njihove društvene veze. Iako se žena brinula i o djeci i o kućanstvu, tradicionalna osmanska obitelj bila je vođena snažnim patrijarhatom. Iako su u kući uglavnom živjeli vjenčani muškarac i žena, te njihova djeca, znalo je biti slučajeva gdje su muž i žena živjeli s njegovim roditeljima.

Kako su muškarci u većini sela imali zasebnu prostoriju za sastajanje u koju su mogli ući samo oni, a ako su imali djecu, žene su morale ostajati kod kuće.⁴⁵ Dakako, one su se također sastajale, i raspravljale o svemu.

5.4. Ženska odjeća

Među ženama koje su si mogle priuštiti luksuz, posebno su bile omiljene naušnice, koje su obično bile zlatne ili srebrne. Imućnije žene često su imale naušnice s biserima, koji su ujedno ženama bili najomiljeniji dragulji i oni su se vjerojatno uvozili iz Bahreina. Također, nosile su se i narukvice, a bile su izrađivane od zlata.⁴⁶

Dobrostojeće stanovnice Burse često su imale pojaseve za čiju se izradu koristilo mnogo plemenite kovine. Takvi su platneni pojasevi često su bili bogato ukrašeni srebrnim i zlatnim nitima, a katkad su se oko pasa nosile i široke vezene vrpce.⁴⁷

Društveni položaj žene mogao se razabrati iz njezine oprave: 1564. godine je određeno da žene koje nisu muslimanke moraju nositi suknje od angorske vune ili od mješavine svile i pamuka, koje su se vjerojatno izrađivale u Bursi.⁴⁸ Bilo je regionalnih razlika u odijevanju jer nije bilo moguće nabaviti određenu tkaninu u svakom kutku Carstva. I sami osmanski promatrači zamjećivali su neku vrstu folklora u načinu odijevanja. Idealna žena trebala bi

⁴⁵ Buturović, *Women in the Ottoman Balkans*, 56.

⁴⁶ Faroqhi, *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu*, 143.

⁴⁷ Faroqhi, *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu*, 143.

⁴⁸ Faroqhi, *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu*, 143.

biti, takoreći, posve nevidljiva: sultani su često donosili zakone u tom duhu, a posebno u 18. stoljeću pa su i njihove uredbe o pravima žena drastično ograničavale i ono malo preostalih mogućnosti i izlaska na ulice. Žene su uglavnom nosile odjeću i nakit radi drugih žena jer su inače te predmete vidali samo članovi najuže obitelji. Dobrostojeća žena je obično nosila široku košulju od finog pamuka ili svile, preko nje dugu haljinu koja je i u višem sloju i u bogatijih građanki često bila ili od svile ili baršuna, a za one manje imućne bilo je jeftinih svilenih i pamučnih tkanina poznatih kao *beledi*. Izvan kuće žene su nosile široki ogrtač koji se zove *ferace*, u čijim je rukavima bilo mjesta da sakriju ruke.⁴⁹ Treba reći i to kako su se u mnogim krajevima žene koje nisu bile muslimanke često odijevale poput muslimanki, ne bi li se tako uklopile.

⁴⁹ Faroqhi, *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu*, 145.

6. Zaključak

Može se zaključiti kako su osmanske žene u većini slučajeva bile podređene članice osmanskog društva. Iako je ponekad u haremima dolazilo do određene autonomije i moći žena, veliki dio žena izvan dvora živio je u svojstvu podčinjenih osoba u izrazito patrijarhalnom društvu. Treba spomenuti i *kadınlar saltanati*, razdoblje u kojem su žene na osmanskome dvoru bile izuzetno moćne i imale su utjecaj na samo Carstvo, no ni to nije dugo trajalo i većinom je imalo negativne posljedice po državu. Što se tiče ropstva, literatura navodi kako su robinje često bile prodavane u svrhu seksualnog iskorištavanja, ali velik dio njih su bile sluškinje za bogate obitelji. Često su svojim gospodarima rađale djecu i rijetko kad su se mogle osloboditi ropstva. Dakako, izvan dvora je vidljivo i to da su mnoge osmanske žene mogle iskusiti i nešto što nije bilo isključivo vezano za obitelj i dom, kao što je bilo druženje i razonoda, koja se ostvarivala kroz posjećivanja hamama.

Odnos između muškaraca i žena u osmanskome društvu bio je uvjetovan patrijarhatom, time što je muškarac bio glavni, a žena je bila ta koja je morala biti poslušna i pokoravati se. Stupali su u brak veoma mladi i većinom su ti brakovi bili dogovoreni. Bez obzira na to što je ona bila ta koja je odgajala djecu, nije imala pravo glasa u tom procesu: cijela je obitelj muževa svojina, uključujući i djecu.

Što se tiče samog braka, bilo je zakona koji su ipak u nekoj mjeri štitili ženu; međutim, ona je mogla otići od supruga samo ukoliko je bio izuzetno surov, impotentan ili psihički nestabilan. Mogle su se udati samo za čovjeka koji je bio musliman, a muškarac je, pak, mogao oženiti i ženu koja nije muslimanka. Svrha svake žene bila je davanje što većeg broja muških potomaka i briga o kući.

Na kraju, treba naglasiti i to kako su i muškarci živjeli tegobnim životom, ne u tolikoj mjeri kao žene, ali bilo im je teško zbog nedostatka obrazovanja i velikog siromaštva. Ženama je bilo teže jer su odrastale u društvu u kojem je muškarac dominantan, a i sami osmanski muškarci bili su odgajani u uvjerenju da trebaju biti nadmoćni nad ženom.

7. Literatura

Agmon, Iris. *Family and Court – Legal Culture and Modernity in late Ottoman Palestine*. New York: Syracuse University Press, 2006.

Amedoski, Dragana. *Osmanska žena na centralnom Balkanu između stereotipa i stvarnosti*. Beograd: Historijski institut, 2018.

Bobanović, Lucija. „Institucija harema na osmanskome dvoru”. *Ethnologica Dalmatica*, No.14 (2005). Pristup ostvaren 21. IV. 2021. <https://hrcak.srce.hr/107768>.

Boyar, Ebru. *A social history of Ottoman Istanbul*. New York: Cambridge University Press, 2010.

Buturović, Amila. *Women in the Ottoman Balkans*. New York: I. B. Tauris, 2007.

Faroqhi, Suraiya. *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevica u Osmanskom Carstvu*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2009.

Goodwin, Godfrey. *Privatni svet osmanskih žena*. Beograd: Geopoetika, 2015.

Gračanin, Hrvoje. *Slavne povijesne ličnosti – od starog do novog vijeka*. Zagreb: Meridijani, 2015.

Hammer, Joseph von. *Historija Turskog / Osmanskog carstva*. Zagreb: Nerkez Smailagić, 1979,

Inalcik, Halil. *Osmansko carstvo: klasično doba 1300. - 1600*. Zagreb: Srednja Europa, 2002.

Iyigun, Murat. *Lessons from the Ottoman harem*. Colorado: Harvard university, 2008.

Lewis, Reina. *Rethinking orientalism: Women, travel and the Ottoman harem*. London: I.B. Tauris, 2004.

Ortayli, Ilber. *Drugačije razumijevanje Osmanlija*. Sarajevo: Biblioteka Dialogos, 2009.

Ortayli, Ilber. *Osmanlije – posljednja imperija*. Sarajevo: Biblioteka Dialogos, 2013.

Pavić, Milorad. *Jugoistočna Europa pod osmanskome vlašću: od pada Carigrada do Svištovskog mira*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2014.

Pierce, Leslie. *The Imperial harem, Women and Sovereignty in the late Ottoman Empire*. New York: Oxford University Press, 1993.

Skupina autora. *Povijest 9: Počeci novog doba – 16. stoljeće*. Zagreb: Europapress holding, 2008.

Zilfi C., Madeline. *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*. New York: Cambridge University Press, 2010.

„The Ottoman harem.” All about Turkey. Pristup ostvaren 22. IV. 2021.
<https://www.allaboutturkey.com/harem.html>.

8. Prilozi

Prilog 1. Sultan Sulejman I. Veličanstveni

Prilog 2. Sultanija Hürrem

Prilog 3. Vanjski izgled palače Topkapı

Prilog 4. Unutrašnji izgled harema

Prilog 5. Prikaz unutrašnjosti hamama

9. Popis priloga

Prilog 1. Sultan Sulejman. Dostupno na: <https://www.gettyimages.com/> (zadnji pristup: 8. 6. 2021.)

Prilog 2. Sultanija Hürrem. Dostupno na: <https://www.gettyimages.com/> (zadnji pristup: 8. 6. 2021.)

Prilog 3. Palača Topkapı . Dostupno na: <https://www.gettyimages.com/> (zadnji pristup: 8. 6. 2021.)

Prilog 4. Unutrašnji izgled harema. Dostupno na: <https://www.gettyimages.com/> (zadnji pristup: 8. 6. 2021.)

Prilog 5. Prikaz unutrašnjosti hamama. Dostupno na: <https://www.gettyimages.com/> (zadnji pristup: 8. 6. 2021.)